

Osmanlı Dönemi Kıyafet Albümlerinde Yer Alan Rum Tasvirleri

Esra Mercan*

(ORCID: 0000-0002-7976-1173)

Makale Gönderim Tarihi

05.10.2023

Makale Kabul Tarihi

19.12.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Mercan, E., "Osmanlı Dönemi Kıyafet Albümlerinde Yer Alan Rum Tasvirleri", *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (Aralık 2023), 238-258.

APA: Mercan, E. (2023). Osmanlı Dönemi Kıyafet Albümlerinde Yer Alan Rum Tasvirleri. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5(2) (Aralık 2023): 238-258.

Öz

Osmanlı Devri resim sanatında edebi ve ilmi yazma eserler, surnameler, harita resimleri gibi eserlerin dışındaki diğere bir önemli tür kıyafet albümleridir. Bir albüm şeklinde hazırlandığı gibi tek sayfa levhalar halinde de karşımıza çıkan kıyafet albümlerinin ortaya çıkmasında sultan portrelerinin yer aldığı silsilenamelerin katkısı büyüktür. Saray ressamlarının padişaha sunmak için ya da diğere ülke krallarına hediye etmek için hazırlanan bu albümlerin 17. yüzyılda yaygınlaştığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik olarak gücünün doruğunda olması ve çok sayıda yabancı ve diplomatın ülkeye gelmesi ile albümlerin sayısında bir artış olmuştur. Saray nakkaşhanesinde hazırlanan albümlerin yanı sıra saray dışında "çarşı ressamları" adı ile anılan, çoğu isimsiz sanatçılar tarafından üretilen kıyafet albümleri de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Çarşıda dükkânı olan esnaf sanatçılardan oluşan bu grup, müşterilerden gelen talepler ile albümler hazırlamıştır. Çoğunluğu yabancılar olan bu müşteriler, Osmanlı'dan bir anı olarak kişilerin, gelenek ve göreneklerin olduğu albümleri ısmarlayıp, resme kendi dillerinde isimler ekleyerek ülkelerine taşımışlardır. Çoğu zaman da elçi ve gezginlerin

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, has.esra@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Sinop University Faculty of Fine Arts.

yanlarında gelen ressamın hazırladığı albümler ülkelerinde bir kitap haline getirilmiştir. Osmanlı toplumunu tanıtan ve devlet büyüklerinin, esnafın, sıradan insanların tasvirlerinin yer aldığı bu albümler 20. yüzyıla kadar sürecek bir geleneğin öncüleri olmuştur. Günümüzde yurtiçi ve yurtdışı birçok müze ve kütüphanede muhafaza edilen bu albümlerde, ülkenin çok uluslu yapısı gereği farklı milletlerden kişiler de tasvir edilmiştir. Çalışmada farklı müze ve kütüphanelerde yer alan yazma eserlerdeki ve basılı yabancı albümlerdeki Rum tasvirlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasvir, Osmanlı, Rum, Kıyafet, Albüm.

Rum Depictions in Ottoman Period Clothing Albums

Abstract

In addition to literary and scientific manuscripts, surnames and map paintings, clothing albums have an important place in the painting art of the Ottoman period. Silsilenames, which include portraits of sultans, have a great contribution to the emergence of clothing albums, which are prepared in the form of an album as well as in single-page sheets. It is seen that these albums, which were prepared by the palace painters to present to the sultan or as a gift to the kings of other countries, became widespread in the 17th century. There has been an increase in the number of albums as the Ottoman Empire was at the height of its social and economic power and many foreigners and diplomats came to the country. In addition to the albums prepared in the palace mural, the clothing albums produced by mostly anonymous artists, known as "bazaar painters" outside the palace, emerged in this way. This group, consisting of artisan artists, who have a shop in the bazaar, prepared albums with the demands of the customers. These customers, mostly foreigners, ordered albums with people, traditions and customs as a memory from the Ottoman Empire, and added names to the paintings in their own language and brought them to their countries. Most of the time, the albums prepared by the painters who accompanied the ambassadors and travelers were turned into a book in their countries. These albums, which introduce the Ottoman society and include the descriptions of statesmen, tradesmen and ordinary people, have been the pioneers of a tradition that will last until the 20th century. In these albums, which are kept in many museums and libraries at home and abroad, people from different nationalities are also depicted due to the multinational nature of the country. In the study, Rum depictions in manuscripts and printed foreign albums in different museums and libraries will be included.

Keywords: Picture, Ottoman, Rum, Clothing, Album.

Giriş

Kıyafet albümleri, Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan insan tipleri ve devlet yönetiminde görevli kişilerin, Osmanlı nakkaşları yahut Avrupalı ressamlar tarafından hazırlanmış resimlerini içermektedir. Bu albümler Avrupa’da giderek yaygınlaşarak, gravür ve sulu boya gibi farklı türlerde uygulanmıştır. Bu örneklerin özgün çizimlerinin yanı sıra var olan resimlerin yinelenerek, çizimlere renkler ve ayrıntılar eklenerek hazırlanan tasvirleri de albümlerin içinde yer almıştır. Kıyafet albümlerinde farklı milletlerden figürler, farklı ülkelerden yapılar, manzara resimleri, giyim- kuşam, süs eşyaları gibi birçok alana dair görsel bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde sınıf ve yöresel kıyafetler 15. yüzyıldan itibaren Avrupalıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu görkemli bir yapıdayken bu coğrafyada yaşayan insanlara merak, seyahatnameler ve kıyafet albümleri ile giderilmiştir. 16. yüzyıldan sonra siyasi ve ticari ilişkilerin de artması ile birçok Avrupalı diplomat, tüccar ve gezgin Osmanlı topraklarına gelmiştir. Bunların bazıları ülkede geçirdikleri zaman boyunca yaşadıkları anılarını yazmış, içine Osmanlı kıyafetlerini tanıtan resimler ekleyerek ülkesinde yayımlatmıştır. Ortaya çıkan kıyafet albümleri bu şekilde Osmanlıların görsel sunumları haline gelmiştir¹. Bu albümlerin çoğunda belirli bir sanatçının ekolünün kalıplarının tekrarlandığı ya da sadece birkaç ayrıntının eklendiği, eserlerin görsellerinin kopyalandığı da görülmektedir. Avrupa’da üretimi gittikçe artan bu seyahatnameler ve kıyafet albümlerinin başında bazen kısa bir giriş metni yer almış, çoğu zaman da resimlerin altında ya da üstünde kısa bir açıklama ile yetinilmiştir. Farklı coğrafyalara ilgi duyulması ile yaygınlaşan bu albümler gezginlere rehberlik edip yabancı bir toplumun yapısının tanınmasına da olanak sağlamıştır².

Avrupa’da 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan Türk yaşamını ve kıyafetlerini içeren albümlerin en erken tarihli örneklerinden biri Peter Coeck Aelst’in “The Turks in MDXXXIII. A Series of Drawings Made in

¹Fatma Filiz Özsuca, “Elbise-i Osmaniye – 1873 Viyana Sergisi – Kıyafet Albümleri”, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, İzmir 2022, Sayı: 28, s. 170.

²Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 233- 235.

That Year of Constantinople” (1533’te Türkler. Bu Yılda Yapılmış Bir Dizi İstanbul Çizimleri)’dir. Ahşap baskı görseller içeren eserde Türklerin giyim kuşamları ve geleneklerine dair çizimler, padişahın ve sultanın portreleri de yer almaktadır³.

Genel olarak 16. ve 17. yüzyıl kıyafet tasvirleri resimsel nitelikleri ile daha basit, kaba, çizgisel, figür duruşlarında belli kalıpların tekrarlandığı örnekler içermektedir. Bu çizimler yerini zamanla Pera’da atölyesi olduğu bilinen J. Baptiste Van Mour gibi sanatçıların da katkısıyla, renk ve derinlik bakımından zengin denemelerin yapıldığı örneklerle bırakmıştır⁴. Özellikle 19. yüzyıl boyunca üretilen figür resimlerinin, daha hacimsel sadece profilden veya cepheden değil arkadan da resmedilmiş, zeminde gölgeleri bulunan, ince ayrıntılarla donatılmış çok daha nitelikli tasvirlerle dönüştüğü görülmektedir. Bu albümlerde sadece saraylı, başkentli, soylu kişiler değil, günlük yaşamdan sıradan vatandaşların, Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, İranlı, Tatar, Eflâklı, Mısırlı kadın veya erkeklerin de tasvirleri yer almaktadır⁵.

Avrupa etkili albümlerin yaygınlaşmaya başladığı 17. yüzyılda, sarayda nakkaşların hazırladığı tek figürlerin yer aldığı albümlerde de bir artış olmuştur. Sayısı giderek çoğalan albümlerdeki figürlerde belli kalıplar ve renkler çağın modasını yansıtmaktadır. Çiçek koklayan erkek, bir elinde karanfil, öteki elinde mendil tutan kadın, yelpaze ve gül tutan kadın, elinde kitap tutan kadın ya da erkek bu kalıpların en çok rastlananlarıdır. Saray dışında çarşı ressamı tarafından hazırlanan kıyafet albümlerinde ise daha yalın bir üslup ile günlük hayattan sahnelere, farklı milletten kişilere ve özellikle gezici esnafa yer verilmiştir⁶.

Osmanlı Devleti’nin kozmopolit yapısı gereği devlet büyüklerinin ve vatandaşların giyim kuşamları zaman içinde farklılık göstermiş, belli

³Nurdan Küçükasköylü, *Osmanlı Kıyafet Albümleri (1770-1810)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 18.

⁴ Günsel Renda, “Avrupa Sanatında Türk Modası”, *Sanat Üzerine*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Ankara 1985, 46.

⁵ Ökkeş Hakan Çetin, “On Dokuzuncu Yüzyıla Ait Bir Kıyafet Albümü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Ankara 2018, Sayı: 87, s. 196.

⁶ Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, İş bankası Yayınları, İstanbul 2004, s. 42

kaidelere dayandırılmıştır. Kişilerin mensubu oldukları millet kıyafetlerindeki renklerle vurgulanarak uyruğu hakkında bilgi vermektedir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde çıkan kanuna göre beyaz renk Müslümanlara tahsis edilirken, gayrimüslimlerin kırmızı, sarı ve siyah renk taşımaları uygun görülmüştür. Müslümanlar beyaz başlık ve sarıklar takarken, Rum ve Hristiyanlar mavi- beyaz çizgili bir ketenle sarılı takkeler takmıştır. Farklı dönemler içerisinde Hristiyanların mavi ve siyah, Musevilerin sarı, kırmızı ve mor takkeler taktığı olmuştur⁷. Aynı zamanda ayakkabılarda da renk farklılığı bulunduğundan gayrimüslimler siyah ve mavi renk dışında ayakkabı giymemiştir⁸.

Osmanlı tebaasının her dönem değişen moda anlayışı ile Müslüman ve gayrimüslimlerin giyinmesi gereken farklı renkteki kıyafetler, farklı başlıklar gibi ayırt edici özellikler kıyafet albümlerindeki çizimlerde gözlenebilmektedir. Fakat çoğu örnekte çizimlerin orijinalinin gravür olması ve renk kullanılmaması ya da sanatçının renkleri kendi zevkine göre seçmesi sebebi ile bu bağlamda bir tutarlılık mevcut değildir. Fakat kıyafetlerin şekli ve tarzı ile genel anlamda bir bütünlük görülmektedir. Özellikle Osmanlı'da Rum denizcilerin çoğunlukta olması ve giyim kuşamlarının benzer şekilde olduğu görülmektedir⁹.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin belli dönemlerinde üretilmiş farklı albümlerde yer alan "Rum" uyruklu kişilerin tasvirlerine yer verilecektir. Çalışmaya konu olan örnekler "çarşı ressamaları" ve "Avrupalı ressamalar" tarafından hazırlan albümler olarak iki başlık altında incelenmiştir.

⁷ Mustafa Gürbüz Beydiz, "Türk İmgesinin Başlangıcından Batılılaşma Dönemine Kadar Fizyolojik Açından ve Giyim-Kuşam Bağlamında Değerlendirilmesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2021, Cilt:7, Sayı: 2, s. 554.

⁸ Ömer Faruk Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XI. XII. yüzyıllar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2014, s. 26.

⁹ Halil İnalıcık, "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia. Byzantium and the Crusades". *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, Indiana University Turkish Studies, Bloomington 1992, s. 312.

Osmanlı'da Kıyafetnameler ve Çarşı Ressamları

Osmanlı saray nakkaşhanesinde albüm yapımı Sultan I. Ahmed (1590- 1617) zamanında yaygınlaşmaya başlamıştır. Sanatçı Kalender Paşa, padişaha hediye edilmiş ve farklı ressamın elinden çıkmış büyüklü küçüklü birkaç figür tasvirini bir murakkada toplayarak ilk albüm örneklerinden birini ortaya koymuştur (Resim 1). Sultanın elindeki eserleri bir araya getirme işini verdiği Kalender Paşa, saraydan veya halk arasından farklı kıyafetler içindeki kadın ve erkek figürlerini çeşitli kağıtlar ve tezhip ile bezemiştir¹⁰.

Resim 1: İstanbullu müslim ve gayri müslimler, Sultan I. Ahmed Albümü

17. yüzyılda Osmanlı sarayına çok sayıda Avrupa kökenli kitap, harita ve gravür gelmiştir. Çeşitli albümlerin içine yerleştirilmiş gravürler ve resimler Avrupa resim sanatının sarayda ilgiyle izlendiğinin, yeni doğan teknik ve üslup denemelerine de etki ettiğinin bir göstergesidir. Bu dönemde saray dışında da tek figürlerin yer aldığı albümler üretilmiştir. Esnaf sanatçıları olan çarşı ressamı sipariş üzerine veya yabancı müşterilerin ısmarlaması ile çeşitli albümler üretmişlerdir. Daha yalın

¹⁰ Bağcı vd, age, s. 229.

bir üslup ile çalışan çarşı ressamı saray minyatürlerinin aksine daha çok günlük yaşamdan sahneler ve sıradan insanların tasviri üzerine çalışmışlardır¹¹.

Metin And'ın çarşı ressamına atfettiği eserlerin başında Cicogna Albümü ve onun devamı olan Taeschner Albümü gelmektedir. Osmanlı-Venedik ilişkilerinin de ele alındığı eser Türk sanatçılar tarafından İtalyan elçinin siparişi ile hazırlanmış Osmanlı toplumunu tanıtmak amacıyla hazırlanmış bir el kitabıdır. Nakkaşlar sokaktaki yaşama, günlük hayata pek yer vermezken çarşı ressamı bu konuları fazlasıyla çalışmıştır. Gezici- seyyar esnafın resimleri yabancı ressam ve turistlerin ilgisini çekmiş bu meslek grubu üzerine albümler hazırlanmıştır¹². İstanbul Deniz Müzesi'nde yer alan bir albümde bir Rum şerbetçi de yer almaktadır. BNF (Bibliothèque Nationale De France) arşivinde bulunan bir albümde Rum bozacıya, Deniz Müzesi Albümünde ise bir Rum balıkçı tasvirine rastlanmaktadır (Resim 2).

Resim 2: Rum Şerbetçi, Rum Bozacı, Rum Balıkçı. 17. yüzyıl

18. yüzyıl saray ressamı Levni önemli bir portre sanatçısıdır. Özellikle padişah tasvirlerinin yer aldığı albüm ve silsilemelerin dışında tek kadın ve erkek figürlerin bulunduğu bir albümde sanatçının kırk üç gerçek kişi tasviri vardır. Sultan I. Abdülhamid (1774- 1789) döneminde

¹¹ And, age, s. 15, 16.

¹² Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul 2018, s. 17, 145.

saraydaki yabancı portre ressamlarının eserlerinde görülen yenilik ile yeni bir sanat zevki ortaya çıkmış, bu etki ile farklı bir figür üslubu ortaya çıkmıştır. Enderunlu Fazıl'ın Hübannâme ve Zenannâme adlı eserinde erkeklerin ve kadınların güzelliklerine dair şiirler ve figürler bulunmaktadır¹³. Ermeni, Arnavut, Gürcü, Tatar, Fransız gibi farklı uyruklu birçok kişi tasvirinin yer aldığı eserde Rum kadın ve erkekler de bulunmaktadır (Resim 3).

Resim 3: Hubân-ı Rum, Hübannâme, Zenan-ı Rum, Zenannâme

Avrupalı Ressamların Gözünden Osmanlı Devleti ve Albümlerden Rum Tasvirleri

Doğu kültürüne ve geleneklerine duyulan yoğun ilgi duyan oryantizm akımı, sanat alanına da zengin kaynaklar sunmuştur. Doğu toplumlarının dil, kültür, coğrafya, tarih alanları ile ilgili çalışmalar yapan akademisyenleri adlandırmak için kullanılan Oryantalist kelimesi aynı zamanda doğu dünyasının resimlerini yapan sanatçılar için de

¹³ Saliha İçen, *Hübannâme ve Zenannâme'de Metin- Resim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 17, 18, 39.

kullanılmaktadır¹⁴. Kendi ülkesinde ün yapmış ya da kralın saray ressamı olan sanatçılar Yunanistan, Osmanlı Devleti, Mısır gibi doğu ülkelerine giderek toplumu gözlemleyerek mektuplar, yazılar, manzara resimleri ve figürler içeren albümler hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin batıdaki ülkeler ile siyasi ve ekonomik ilişkilerinin artması ve coğrafi konumunun önemi ile Oryantalist ressamların gözdesi İstanbul olmuştur. Bu albümlerdeki resimleri sanatçılar gözlem yaparak, bizzat mekanlarda bulunarak hazırladığı gibi düş gücüne dayanan ya da abartı öğeleri içeren kompozisyonlar ile oluşturduğu da düşünülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde yer alan figür resimleri kıyafet albümü olarak hazırlanmış eserlerden ya da seyahatname şeklinde yazılmış kitaplardan alınan Rum tasvirlerini oluşturmaktadır.

Fransız Nicolas de Nicolay (1517-1583) İstanbul'a 1551'de büyükelçi Aramon Senyörü Gabriel de Luetz'in maiyeti ile gelmiştir. "Le Navigationi et viaggi, fatti nella Turchia" (Türkiye'de Seyir ve Seyahat) adlı eserinde yer alan altmış gravür, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki insan tipleri hakkında değerli bir kaynak teşkil etmektedir¹⁵. Resim 4'te Pera'da yaşayan Rum kadın tasvirleri yer almaktadır. Çizimlerde "Pera Şehrinden Rum Asıllı Bir Kadın" ve "Pera Şehrinden Rum Genç Kız" açıklamaları yer almaktadır.

¹⁴ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:33, s. 428.

¹⁵ Nicolas De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 7, 8.

Resim 4: Pera'da Rum Kadınları. Nicolay, 1580.

Fransız asıllı sanatçı George de La Chapelle, Osmanlı topraklarında Fransız büyükelçisine eşlik ederken (1639-1660) uzun yıllar boyunca İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetindeki başka yerlerde yaşamıştır. İstanbul'da ve farklı şehirlerde canlı model ile çalıştığı çizimler daha çok kadın kıyafetleri ve portrelerini içermektedir¹⁶. Gerçekçi bir üslup ile resmedilen figürlerin arka planında İstanbul şehri manzaraları ve yapıları yer almaktadır. Eserde iki Rum kadın tasviri de bulunmaktadır (Resim 5). Çizimlerde "Rum Kadın" ve "Yas Tutan Rum Kadın" açıklamaları yer almaktadır.

Resim 5: Rum Kadınlar, Chapelle, 1648.

Fransız ressam Jean Baptiste Van Mour (1671-1737) 1699'da İstanbul'a Fransız elçisi Charles de Ferriol'un maiyetinde gelmiştir. Ölümüne kadar İstanbul'da yaşayan Van Mour'un hayatı boyunca hem İstanbul'da yaşayan Avrupalılarla hem de yerli halkla iyi ilişkiler içinde olduğu bilinmektedir¹⁷. "Lale Devri Ressamı Van Mour'un Çizimleriyle

¹⁶ <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG34416>, Erişim tarihi: 28. 07. 2023.

¹⁷ Auguste Boppe, *Boğaziçi Ressamları*, Pera Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 10.

Osmanlılar Kıyafet Albümü”¹⁸ adlı eserde farklı millet ve kıyafetlerin sergilendiği yüz gravür dönemin sosyal kodlarıyla, yasalarıyla, gelenek ve görenekleriyle örtüşmektedir¹⁹. Eserde “Rum Bir Kadın Dairesinde”, “Düğün Töreninden Bir Rum Kızı” ve “Yunan Adalarından Tambur Çalan Geç Rum” açıklamaları ile üç çalışma yer almaktadır (Resim 6).

¹⁸ Jean Baptiste Van Mour, *Lale Devri Ressamı Van Mour'un Çizimleriyle Osmanlılar Kıyafet Albümü*, Haz. Sinan Ceco, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 68.

¹⁹ Nergis Abıyeva, (2017). “Lale Devri’nin Biricik Tanığı Jean Baptiste Vanmour”. <https://manifold.press/lale-devri-nin-biricik-tanigi-jean-baptiste-vanmour>, 2017, Erişim tarihi: 28. 07. 2023

Resim 6: Rum Kadını, Rum Gelin, Yunan Adalarından Genç Erkek. Van Mour, 1714.

1780 yılına ait yazarı ve yayınevi belli olmayan albümün içeriğini Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan çeşitli insan tipleri, kıyafetler, meslekler ve devlet yönetiminde görevli kişilerin resimleri oluşturmaktadır²⁰. Kısa açıklayıcı metinler de içeren çizimler içerisinde Rum tasvirleri de yer almaktadır (Resim 7). Alt kısımdaki açıklamalarda bu kişilerin “Rum Kadın”, “Rum Tüccar”, “Rum Tüccarın Karısı”, “Rum Köylü” ve “Köylü Rum Kadın” olduğu belirtilmiştir.

Resim 7: Sırasıyla; Rum kadın, Rum tüccar, Rum tüccarın karısı, Rum köylü, köylü Rum kadın, 1780.

²⁰ İoli Vingopoulou, <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=442>, Erişim tarihi: 28. 07. 2023

İngiliz ressam ve gravür sanatçısı Octavien Dalvimart 1796-1800 yılları arasındaki dört yıllık seyahatinin bir ürünü olan “The Costume of Turkey” (Türk Kostümleri) adlı eser 1802’de Londra’da basılmıştır. Eserdeki baskılar Dalvimart’ın orijinal gravürlerine uygun bir biçimde renklendirilmiştir. Kitapta yer alan altmış çizim kendinden sonraki albüm ve seyahatnamenin resimlendirilmesinde de kullanılmıştır²¹. Eserdeki bir resimde Rum denizci ve bir Rum kadının tasviri yer almaktadır (Resim 8). Ayrıca eserde Osmanlı Devleti’ndeki çoğu denizcinin Rum olduğu da belirtilmektedir.

Resim 8: Rum Denizci ve Marmara Adasından Bir Rum Kadını, Dalvimart, 1802.

Bir diğer eser Fransız asıllı mimar, ressam ve gravür sanatçısı Antoine Laurent Castellan’ın (1772-1838) “Moeurs, Usages, Costumes Des Othomans” (Osmanlı Töre ve Kıyafetleri) adlı eseridir. 18. yüzyıl sonlarında Sultan III. Selim zamanında limanda çalışmak ve gemi tamiri için gelen Fransız heyette Castellan ressam olarak yer almaktadır. Sanatçının bu süreçteki izlenimlerinin ve çizimlerinin yer aldığı mektupları üç kitap halinde yayımlanmıştır²². Eserden alınan bir görselde Rum denizciler yer almaktadır (Resim 9).

²¹ Octavien Dalvimart, *The Costume of Turkey*, Howlett and Brimmer, Londra 1802, 1- 4.

²² İoli Vingopoulou, <http://tr.travelogues.gr/collection.php?view=310>, Erişim tarihi: 28. 07. 2023

Resim 9: Rum denizcilerin kıyafetleri, Castellan, 1812.

Fransız edebiyatçı Peter Edmund Laurent (1796-1837), 1818 yılında üniversiteden iki arkadaşıyla birlikte İtalya ve Yunanistan yolculuğuna çıkmıştır. Bir yıllık seyahati boyunca uğradığı şehirlerden notlar tutarak günlük hazırlayan Laurent, önsözde belirttiği üzere gerçekleri yansıtmak üzere yazdıklarını olduğu gibi Londra’da yayımlamıştır²³. “Recollections of a Classical Tour through Various Parts of Greece, Turkey, and Italy” (Yunanistan, Türkiye ve İtalya’nın Çeşitli Bölgelerinde Klasik Bir Gezinin Anıları) adlı eserindeki az sayıda resimden ikisinde Rum denizci ve İstanbul’da bir Rum kadın tasvir edilmiştir (Resim 10). Rum Denizci’nin tasvir edilmiş biçimi Castellan’ın “Moeurs, Usages, Costumes Des Othomans” adlı eserinde yer alan Rum denizciye benzemektedir (bkz. Resim 9 ve 10). Laurent’in eserinde mevcut gravürlerden de faydalandığı düşünülmektedir.

²³ Peter Edmund Laurent, *Recollections of a Classical Tour through Various Parts of Greece, Turkey, and Italy, made in the Years 1818-1819*, G. and W. B. Whittaker. Londra 1821, V, VI.

Resim 10: Rum Denizci, Bir Türk ve İki Rum Kadın, Laurent, 1821.

1867’de Sultan II. Mahmud döneminde III. Alexander için hazırlanan “Album of Turkish Costume Paintings” (Türk Kostümleri Resim Albümü) adlı albüme seksen beş çizim vardır. Eserde padişah, devlet büyükleri, tüccarlar, din adamları, Balkanlar’dan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer bölgelerinden gelen köylülerin tasvirleri yer almaktadır²⁴. Albüm “Rum erkek”, “Rum Dansçı” ve “Rum Kadın” adını taşıyan üç adet Rum tasviri de içermektedir (Resim 11).

Resim 11: Rum Erkek, Rum Dansçı ve Rum Kadın. 1867.

1846-1908 yılları arasında yaşamış İtalyan romancı, öykü ve gezi yazarı Edmondo De Amicis, 1874 yılında İstanbul’u ziyaret etmiştir. Yazarın İstanbul seyahatindeki notlarından ve C. Biseo’nun

²⁴

<https://digitalcollections.nypl.org/collections/album-of-turkish-costume-paintings#/?tab=about>, Erişim tarihi: 28. 07. 2023

gravürlerinden oluşan “Constantinopoli” (İstanbul) adlı eser İstanbul ile ilgili albümler arasında önemli bir yere sahiptir (Resim 12). Osmanlı tarihi hakkında zengin bilgiler veren eser İngilizce, Almanca ve Fransızcanın ardından dilimize çevrilmiştir²⁵.

Resim 12: Rum Kadınlar ve Rum Çiçek Satıcısı, Biseo, 1883.

İngiliz asıllı diplomat, gezgin ve yazar Robert Curzon (1810-1873), 1833 yılında aralarında İstanbul da olan birçok şehre uğrayacağı uzun bir seyahate çıkmıştır. Gezdiği yerler, kişiler, ibadethaneler hakkında çizimler ve yazılarını içeren el yazmaları birçok kez kitap olarak yayımlanmıştır²⁶. “Visits to Monasteries in the Levant” (Doğu Akdeniz'deki Manastırlara Ziyaretler) adlı eserindeki Rum denizci adlı çizimine burada yer verilmiştir (Resim 13).

²⁵ Edmondo De Amicis, *İstanbul- 1874*, Beynun Akyavaş, (Önsöz), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, V, VI.

²⁶ <http://tr.travelogues.gr/collection.php?view=24>, Erişim tarihi: 28. 07. 2023

Resim 13: Rum Denizci. Curzon, 1916.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı döneminden, 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın bu ülkeye olan ilgisinin sonucunda ortaya çıkmış Kıyafet Albümleri Osmanlının görsel ansiklopedisi gibidir. Osmanlı halkının gündelik yaşamda nasıl görüldüğünün resmedilmesi, Osmanlı kültürünün farklı ülkelerde tanınmasına ve bilinirliğinin artmasına yardımcı olmuştur. Bu albümlerde sadece devlet büyükleri ve saraylılar değil, sıradan vatandaş, yani Türk, Rum, Ermeni, İranlı, Mısırlı, Arnavut gibi birçok farklı milletten kişinin de tasviri bulunmaktadır. Bu yüzden kıyafet albümleri sadece bir sanat eseri değil aynı zamanda hazırlandığı dönemin toplum düzenini günümüze taşıyan birer belge niteliği taşımaktadır.

Kıyafet albümleri ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren birbirini etkilemiş, sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Albümlerdeki figürler kimi zaman modele bağlı kalınarak resmedilmiş, bazen de önceki eserlerde kullanılan kalıplar ufak farklılıklar eklenerek kâğıda aktarılmıştır. Bu ayrıntı, kılık kıyafetin, kişinin mesleğini ve sosyal statüsünü yansıttığından dolayı yazılı kaynaklarda önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nde farklı dönemlerde uygulanmış kıyafet kanunlarının kurallarına ve ayırt edici özelliklerine bu albümlerde yer alan çizimlerde rastlamak mümkündür. Örneğin Levni ve Van Mour'un resimlerinde İstanbullu kadınlar çubuklu bürümcükten gömlek, şalvar ve entari ile

resmedilmiştir. Müslümanlar ve gayrimüslimler değişen kurallar ve yeniliklerle birlikte her dönem benzer şekilde giyinmelerine rağmen kıyafetlerinde farklı renkler kullanmıştır. Ayırt edici özellik olarak giysilerde kullanılan renk uygulamalarında değişimler olup, Rumların mavi, Yahudilerin sarı ve Ermenilerin beyaz, kırmızı, sarı ve mavi başlıklar kullandığı, gayrimüslimlerin ayakkabılarının siyah ve mavi renk olduğu bilinmektedir.

Çalışmada ele alınan örnekler bakıldığında bu ayrıntıların göz ardı edildiği görülmektedir. Bunda sanatçının ya da yayınevini etkisinin olduğu düşünülebilir. Çizimlerin gravür olup renk kullanılmayışı, mevcut çizimlerin kalıplarının tekrarlanması, sonrasında basılan kitaplardaki renklerin ise yayınevinde seçilmesi nedeni ile bu konuda bir tutarlılık aramamak gerekmektedir. Zaten sanatçı ve gezginler de resmettikleri figürlerin ait olduğu toplumun kurallarına ne denli hâkim oldukları konusunda bir bilgi de mevcut değildir. Bununla birlikte bazı sanatçıların çizimlerinin dönemin sosyal yapısı, gelenekleri ve giysileri ile örtüştüğü görülmektedir. Örneğin, Van Mour'un modelden çalıştığı, çizimlerinin gerçek kişileri yansıttığı bilinmektedir. Bu da figür kalıplarının kendinden sonraki sanatçılar tarafından tekrar edilmesine veya esinlenilmesine yol açmıştır.

Çalışmadaki örneklerde Resim 8, 9, 10 ve 13'te tasvir edilmiş Rum denizcilerde de bir tutarlılık ve benzerlik görülmektedir. Bu benzerliğin sebebi Osmanlı hizmetine girerek limanlarda görev alan ve denizciliğe katkıda bulunan Rum denizcilerin çoğunlukta olması ve giyim kuşamlarının benzer şekilde olduğu düşünülmektedir. Bunların dışında Rum kadın ve erkeklerin giyim kuşamlarının Türk vatandaşları ile benzerlik gösterdiği, bariz farkların belki de zamanla ortadan kalktığı görülmektedir.

Yabancı ve yerli sanatçılar tarafından hazırlanan ve Osmanlı toplumunun o dönemine ışık tutan kıyafet albümleri, taşıdığı sanat değerinin yanı sıra bir belge özelliği taşımaktadır. Bir kültür hakkında oldukça fikir veren giyim kuşam, dini ve sivil mimari, harita ve yazılı açıklamalar içeren bu albümlere edebi ve sanatsal bir yaratım sürecinde başvurulmaktadır. Eserlerin orijinal halleri yurtdışındaki birçok müzenin arşivinde dijital ortamda ulaşılabilir durumdadır.

Günümüzde yeniden baskısı yapılan çok sayıda yerli ve yabancı kitabın ise fiziki ve dijital ortamda erişimi yine mevcuttur.

Kaynakça

Abiyeva, Nergis, "Lale Devri'nin Biricik Tanığı Jean Baptiste Vanmour". <https://Manifold.Press/Lale-Devri-Nin-Biricik-Tanigi-Jean-Baptiste-Vanmour>.

Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

And, Metin, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004.

And, Metin, *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Amicis, Edmondo De, *İstanbul- 1874*, Önsöz- Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Bağcı, Serpil, Çağman, Filiz, Renda, Günsel, Tanındı, Zeren, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.

Başaran, Burcu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Arada Yaşama Kültürüne Bağlı Olarak Gelişen Müslüman ve Gayrimüslim Kıyafetleri", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Sayı: 36, S. 1367-1383.

Beydiz, Mustafa Gürbüz, "Türk İmgesinin Başlangıcından Batılılaşma Dönemine Kadar Fizyolojik Açından ve Giyim-Kuşam Bağlamında Değerlendirilmesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2021, Cilt:7, Sayı: 2, s. 545-569.

Boppe, Auguste, *Boğaziçi Ressamları*, Pera Yayıncılık, İstanbul 1998.

Bozkurt, Ömer Faruk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XI. XII. Yüzyıllar)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2014.

Bulut, Yücel "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:33, S. 428- 437.

Çetin, Ökkeş Hakan "On Dokuzuncu Yüzyıla Ait Bir Kıyafet Albümü", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Ankara 2018, Sayı: 87, S. 195-217.

Dalvimart, Octavien, *The Costume Of Turkey*, Howlett And Brimmer, Londra 1802.

İçen, Saliha *Hübanname ve Zenanname`De Metin- Resim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.

İnalçık, Halil, "The Rise Of The Turcoman Maritime Principalities In Anatolia. Byzantium And The Crusades". *The Middle East And The Balkans Under The Ottoman Empire Essays On Economy And Society*, Indiana University Turkish Studies, Bloomington 1992.

Küçükhasköylü, Nurdan, *Osmanlı Kıyafet Albümleri (1770-1810)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Laurent, Peter Edmund, *Recollections Of A Classical Tour Through Various Parts Of Greece, Turkey, And Italy, Made In The Years 1818-1819*, G. And W. B. Whittaker. Londra 1821.

Nicolay, Nicolas De, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Özsüca, Fatma Filiz, "Elbise-î Osmaniye – 1873 Viyana Sergisi – Kıyafet Albümleri", *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, İzmir 2022, Sayı: 28, S.169-179.

Renda, Günsel, "Avrupa Sanatında Türk Modası", Sanat Üzerine, *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, Ankara 1985, S. 39-50.

Mour, Jean Baptiste Van, *Lale Devri Ressamı Van Mour'un Çizimleriyle Osmanlılar Kıyafet Albümü*, Haz. Sinan Ceco, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Vingopoulou, Ioli, "Recueil Des Différents Costumes Des Principaux Officiers Et Magistrats De La Porte, Et Des Peuples Sujets De L'Empire Othoman...", Paris, Chez Onfroy [Ca. 1780]". <https://Tr.Travelogues.Gr/Collection.Php?View=442>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Vingopoulou, Ioli, "Castellan, Antoine-Laurent. Moeurs, Usages, Costumes Des Othomans, Et Abrégé De Leur Histoire; Par A. L. Castellan, Auteur De Lettres Sur La Morée Et Sur Constantinople; Six Vol. In-18..., IV. Cilt, Paris, Nepveu, 1812". <http://Tr.Travelogues.Gr/Collection.Php?View=310>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Vingopoulou, Ioli, "Curzon, Robert, Baron Zouche. Visits To Monasteries In The Levant, Londra". George Newnes. <http://Tr.Travelogues.Gr/Collection.Php?View=24>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG34416>

<https://digitalcollections.nypl.org/collections/album-of-turkish-costume-paintings#/?tab=about>

Görsel Kaynakça

Resim 1: İstanbullu Müslim ve Gayri Müslimler, I. Ahmed Albümü. <https://istanbultarihi.ist/101-Osmanli-Istanbulunda-Toplumsal-Tabakalasma>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Resim 2: Rum Şerbetçi, Rum Bozacı, Rum Balıkçı. AND, Metin, *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018. S. 142, 224, 229.

Resim 3: Huban-ı Rum. <https://www.journal18.org/issue6/albums-of-conspicuous-consumption-a-composite-mirror-of-an-18th-century->

Collectors-World/. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023. Zenan-I Rum. İÇEN, Saliha *Hübanname ve Zenanname`De Metin- Resim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001. Resim: 133.

Resim 4: Pera'da Rum Kadınlar. NİCOLAY, Nicolas De, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014. S:70- 71.

Resim 5: Rum Kadınlar. <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG34416>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Resim 6: Rum Kadını, Rum Gelin, Yunan Adalarından Genç Erkek. MOUR, Jean Baptiste Van, *Lale Devri Ressamı Van Mour'un Çizimleriyle Osmanlılar Kıyafet Albümü*, Haz. Sinan Ceco, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013. Lev. 68, 69, 70.

Resim 7: Sırasıyla; Rum Kadın, Rum Tüccar, Rum Tüccarın Karısı, Rum Köylü, Köylü Rum Kadın. <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=442>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Resim 8: Rum Denizci ve Marmara Adasından Bir Rum Kadını. DALVİMART, Octavien, *The Costume Of Turkey*, Howlett And Brimmer, Londra 1802. S. 54, 13)

Resim 9: Rum Leventlerin Kıyafetleri. <https://tekstilbilgi.net/osmanli-erkek-kiyafetleri.html>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023

Resim 10: Rum Denizci ve Rum Kadın. LAURENT, Peter Edmund, *Recollections Of A Classical Tour Through Various Parts Of Greece, Turkey, And Italy, Made In The Years 1818-1819*, G. And W. B. Whittaker. Londra 1821. S. 70, 98.

Resim 11: Rum, Dansçı ve Rum Kadın. <https://digitalcollections.nypl.org/collections/album-of-turkish-costume-paintings?filters%5Bbrights%5D=Pd&keywords=#/?tab=filter>. 28. 07. 2023

Resim 12: Rum Kadınlar ve Rum Çiçek Satıcısı. AMİCİS, Edmondo De, *İstanbul- 1874, Önsöz- Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 2006. S. 62, 73, 165.

Resim 13: Rum Denizci. <http://tr.travelogues.gr/collection.php?view=24>. Erişim Tarihi: 28. 07. 2023